

Konrad Pawłowski

Wybory prezydenckie, parlamentarne i lokalne w Serbii 3 kwietnia 2022 r.: szerszy kontekst polityczny (cz. I)

3 kwietnia 2022 r. w Serbii odbyły się wybory prezydenckie, przedterminowe wybory parlamentarne oraz wybory lokalne w 14 jednostkach samorządu terytorialnego. Tło wyborów stanowiły: wieloletnia dominacja Serbskiej Partii Postępowej na scenie politycznej, konsolidacja władzy w ręku ośrodka prezydenckiego, postępująca polaryzacja społeczna, przeciągający się spór polityczny między władzą a opozycją oraz – nierzadko bezprecedensowa – wewnątrzserbska debata o praworządności i standardach serbskiej demokracji.

Dekada rządów SNS: konsolidacja władzy i wzrost gospodarczy. Obecny system władzy w Serbii zdominowany jest przez Serbską Partię Postępową (*Srpska napredna stranka*, SNS), która rządzi nieprzerwanie od lipca 2012 r. Najważniejszym partnerem koalicyjnym SNS pozostaje współrządząca, choć coraz bardziej zmarginalizowana, Socjalistyczna Partia Serbii (*Socijalistička partija Srbije*, SPS).

Istnieje wiele powodów, by stwierdzić, że władza w Serbii w praktyce znajduje się w rękach jednej osoby, tj. byłego wicepremiera (2012-2014), premiera (2014-2017), urzędującego od maja 2017 r. prezydenta Serbii i szefa SNS Aleksandra Vučića. Dla wielu Serbów jest on w istocie symbolem systemu politycznego, który obecnie funkcjonuje w Serbii.

Obecny rząd Serbii pozostaje zdominowany przez SNS i jest to rząd prezydencki, w większości składający się z osób zaufanych i lojalnych wobec prezydenta Vučića. Prezydent dominuje również nad Zgromadzeniem Narodowym, które *de facto* głosuje zgodnie z wolą głowy państwa. Jako szef SNS Vučić sprawnie kontroluje także własne zaplecze polityczne, ograniczając powstanie wewnątrzpartyjnej opozycji.

Jednocześnie prezydent Vučić jest najbardziej popularnym politykiem w Serbii. Badania opinii publicznej pokazują również, że partie wchodzące w skład obecnej koalicji rządowej na czele z SNS cieszą się ok. 55-procentowym poparciem społecznym.

Dane makroekonomiczne pokazują z kolei, że Serbia pod rządami SNS znajduje się w procesie konsekwentnego wzrostu gospodarczego. Prowzrostową politykę gospodarczą władz w Belgradzie odzwierciedla m.in. polityczno-gospodarcza wielowektorowość, stabilność makroekonomiczna, ekonomizacja polityki zagranicznej oraz wyraźna poprawa wizerunku inwestycyjnego państwa¹.

Wewnętrzny konflikt polityczny. W Serbii ma miejsce jednoznacznie konfliktowy dyskurs polityczny między władzą i opozycją. Środowiska opozycyjne od lat oskarżają rządzącą SNS o poważne naruszenia zasad demokracji, faktyczne „przejęcie” instytucji państwa, presję wywieraną na przeciwników politycznych, tendencje autokratyczne, kryminalizację życia politycznego i gospodarczego itd.

Prezydent Vučić i inni politycy obozu władzy konsekwentnie odrzucają te oskarżenia. Argumentują również, że partie opozycyjne nie mają poparcia społecznego, nie są zainteresowane dialogiem, łamią zasady demokracji, dążą do przejęcia władzy w państwie na drodze protestów ulicznych itp. Władze niezmiennie wskazują także, że Serbia pod rządami SNS znajduje się w procesie modernizacji oraz wzrostu gospodarczego, co przekłada się na poprawę standardu życia obywateli.

¹ W komentarzu wykorzystano fragmenty publikacji: K. Pawłowski, *Ryzyko polityczne: wyzwania dla stabilności politycznej, rozwoju gospodarczego i polityki zagranicznej Serbii*, „Prace IEŚ” 2021, nr 12.

Powtarzające się protesty społeczne. Na przestrzeni ostatnich lat w Serbii miały miejsce masowe protesty społeczne. Jakkolwiek trudno pominąć polityczny charakter tych demonstracji, współorganizowanych lub wspieranych przez środowiska opozycyjne, zasadne wydaje się stwierdzenie, że protesty te były przede wszystkim egzemplifikacją narastającego niezadowolenia społecznego oraz manifestacją indywidualnego i kolektywnego *votum* nieufności ze strony części obywateli wobec rządzącej SNS i samego prezydenta Vučića².

Bojkot poprzednich wyborów parlamentarnych przez część opozycji. Kolejną formą protestu politycznego stał się bojkot wyborów parlamentarnych z 21 czerwca 2020 r. przez największe ugrupowania opozycyjne. Partie te odmówiły udziału w głosowaniu, argumentując, że w Serbii pod rządami SNS nie istnieją warunki do przeprowadzenia wolnych i demokratycznych wyborów. Mimo wielkiego sukcesu wyborczego SNS bojkot głosowania przez najważniejszą część opozycji w istocie podważył mandat społeczny obecnych władz Serbii, zaszkodził wizerunkowi państwa i *de facto* zmusił serbskich decydentów do organizacji przedterminowych wyborów parlamentarnych³.

20 października 2020 r. prezydent Vučić ogłosił, że najpóźniej do 3 kwietnia 2022 r. w Serbii odbędą się wybory parlamentarne, połączone z wyborami prezydenckimi. Decyzja ta była zapewne warunkowana chęcią deeskalacji wewnętrznego kryzysu politycznego oraz coraz silniejszymi głosami zaniepokojenia ze strony społeczności międzynarodowej, wskazującymi na niebezpieczną, narastającą polaryzację społeczno-polityczną oraz zwiększającą się i – niezdrową dla demokracji – dominację SNS na serbskiej scenie politycznej. Decyzja ta mogła być również podyktowana charakterystyczną dla prezydenta Vučića taktyką polityczną, tj. subordynacją własnego zaplecza politycznego i nieustanną mobilizacją elektoratu SNS, pozwalającą partii rządzącej na utrzymanie wysokiego poparcia społecznego⁴.

Nielatwy dialog władzy i opozycji. Kłopotliwy wizerunkowo bojkot wyborów przez opozycję spowodował, że prezydent Vučić został *de facto* zmuszony do rozpoczęcia dialogu z przeciwnikami politycznymi i zagwarantowania udziału środowisk opozycyjnych w kolejnych wyborach parlamentarnych. Dyskurs ten prowadzony był w 2021 r. w formule dialogu międzypartyjnego między przedstawicielami władzy i opozycji, częściowo również przy udziale (mediacji) przedstawicieli Parlamentu Europejskiego (zob. „[Komentarze IES](#)”, nr 476).

Wypracowane w ramach dialogu działania na rzecz poprawy warunków wyborczych sprowadzały się do włączenia przedstawicieli opozycji pozaparlamentarnej w nadzór nad funkcjonowaniem mediów publicznych w okresie przedwyborczym i przebiegiem procesu głosowania. Dialog przyczynił się także do tego, że środowiska opozycyjne zdecydowały się na udział w wyborach. W ten sposób kłopotliwa dla SNS groźba ponownego bojkotu głosowania przez część partii opozycyjnych została oddalona.

Słaba i podzielona opozycja. Charakterystycznym elementem krajobrazu politycznego Serbii jest skłócona i zróżnicowana pod względem ideowym opozycja. W jej skład wchodzi partie demokratyczne, liberalne i proeuropejskie, ugrupowania konserwatywne i środowiska prorosyjskiej prawicy. Opozycję tę w praktyce łączy jedynie krytyka rządzącej SNS.

² Od listopada 2018 r. do marca 2020 r. w Serbii miały miejsce cotygodniowe protesty społeczne, których uczestnicy domagali się odsunięcia od władzy SNS. Były to największe protesty antyrządowe od czasu obalenia prezydenta FRJ S. Miloševića. Kolejne protesty odbyły się w lipcu 2020 r. po zapowiedzi wprowadzenia w Belgradzie ograniczeń administracyjnych w ramach walki z pandemią COVID-19. Z kolei w listopadzie i grudniu 2021 r. w Serbii doszło do masowych protestów ekologicznych przeciwko powstaniu kopalni litu i boru, budowanej przez przedsiębiorstwo górnicze Rio Tinto.

³ Wskutek zbojkotowania wyborów przez największe partie opozycyjne, w ławach Zgromadzenia Narodowego zabrakło przedstawicieli rzeczywistej opozycji politycznej. Jedyń i *de facto* symboliczną opozycję tworzyło 6 posłów grupy poselskiej reprezentujących mniejszość bośniacką i albańską oraz 1 poseł niezależny.

⁴ Przedterminowe wybory parlamentarne miały miejsce w 2014 i 2016 r. Z kolei zaplanowane na 26 kwietnia 2020 r. regularne wybory zostały przełożone na 21 czerwca z powodu pandemii. Sytuacja ta oznacza, że w Serbii ostatnie regularne wybory parlamentarne odbyły się w 2012 r.

Jedyną rzeczywistą siłą polityczną, mogącą w perspektywie zagrozić władzy SNS, stanowi tzw. demokratyczna opozycja, tj. środowiska polityczne, które doprowadziły do odsunięcia od władzy prezydenta Slobodana Miloševića. W grupie tej prym wiodą Partia Demokratyczna (*Demokratska stranka*, DS) oraz Partia Wolności i Sprawiedliwości (*Stranka slobode i pravde*, SSP). Środowiska opozycji demokratycznej deklarują wprawdzie wolę wspólnej walki z „reżimem Vučića”, w praktyce są jednak podzielone, darzą się ograniczonym zaufaniem i rywalizują o miejsce lidera opozycji⁵.

Wnioski. Specyfikę przedstawionej powyżej sytuacji na serbskiej scenie politycznej odzwierciedlają różne indeksy i skale, służące do pomiaru i kwantyfikacji rzeczywistości politycznej. Wskaźnik stanu demokracji (*Democracy Score*) pokazuje zatem, że w 2020 r. Serbia spadła z grupy państw o nie w pełni ugruntowanej demokracji (*Semi-Consolidated Democracy*) do grupy państw jedynie częściowo demokratycznych (*Transitional or Hybrid Regime*)⁶.

Wskaźnik szeroko definiowanej stabilności państw (*Fragile States Index*) pokazuje z kolei, że w 2021 r. Serbia z wynikiem 67,4 pkt znalazła się w grupie państw o dostrzegalnym potencjale polityczno-społecznej niestabilności (*warning*), lokując się na 101 pozycji wśród 179 analizowanych państw – niemal w połowie skali od stabilności do niestabilności⁷.

Według wstępnych i nieoficjalnych wyników głosowania w dniu 3 kwietnia SNS zwyciężyła w wyborach parlamentarnych, a jej szef A. Vučić został ponownie wybrany na stanowisko głowy państwa. Wynik ten oznacza faktyczną stagnację polityczną pod rządami SNS. Dla części opozycji oznacza on również zablokowaną transycję i demokratyzację systemu władzy w Serbii.

⁵ 26 listopada 2021 r. SSP i DS oraz kilka innych ugrupowań zawarło porozumienie o wspólnym starciu w wyborach. Powstała wówczas koalicja nie objęła jednak całej demokratycznej opozycji.

⁶ W państwach o częściowo ugruntowanej demokracji funkcjonują demokratyczne procedury wyboru przedstawicieli politycznych, można jednak dostrzec faktyczne ograniczenia w zakresie implementacji praw politycznych i swobód obywatelskich. Z kolei w hybrydowych reżimach politycznych instytucje demokratyczne są kruche, istnieją również poważne wyzwania związane z ochroną praw politycznych i swobód obywatelskich. Zob.: Freedom House, *Nations in Transit 2021*.

⁷ *Fragile States Index 2021 – Annual Report*, 20.05.2021.